

Александра Фостиков*

Историјски институт
Београд

ПОТВРДА ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ САНДАЉА О НАПЛАТИ ДРИЈЕВСКЕ ЦАРИНЕ**

1429, мај 12, Подкукањ

Сажетак: Признаница великог војводе Сандаља дубровачкој влади, настала поводом исплате прве рате закупа дријевске царине, сачувана је у препису. Одликује ју неколико нових елемената у оквиру постојећег формулара, па се тако овде, први пут у актима Сандаља помињу русаг у оквиру интитулације и печат, као средство овере, у оквиру промулгације.

Кључне речи: војвода Сандаљ, Дријевска царина, Кукањ, Влатко Похваљић, Дубровник, признаница.

Опис и ранија издања

Признаница¹ великог војводе Сандаља Дубровнику сачувана је у препису словенског канцелара Руска Христифоровића у књизи *Diversa Notariae*² за 1428. годину, бр. 16, f. 95, која се чува у Државном архиву у Дубровнику. Препис прати запис о регистрацији на српскословенском језику. Ово издање приређено је на основу снимка направљеног у Државном архиву у Дубровнику.³

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 85, док. 103; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 331–332, док. 338.

* Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

¹ О термину признанице, видети: С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 140.

² О серији *Diversa Notariae*: Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ 22 (1910) 542–543; Ст. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку. Књига I. О изворима*, Београд 1937, 18.

³ Захваљујемо овој архивској установи на предусретљивости.

Текст повеље***

+ ЂѢ имѣ б[о]жикѣ аминѣ. Ми г[оспо]д[и]нѣ воквода Сандаљ
 м(и)л(о)стию |2| б[о]ж[и]шмѣ велики воквода рѣсага босанскога и
 векѣ, дамо |3| знати всакомѣ комѣ се подоба и прѣдѣ кога швѣ нашѣ
 ли|4|стѣ шдѣ наше листѣ⁴ штворенѣ приде, а подѣ нашшмѣ печѣ|5|тию
 5 приде шдѣ кнеза и властель и все шпкине властель |6| дѣбровчѣхѣ
 кѣрѣ примисмо по нихѣ поклисарехѣ по |7| кнезѣ Марою Гѣндѣлику
 и по кнезѣ Жѣхѣ Гѣчетику |8| шестѣ сѣтѣ златѣхѣ дѣкѣтовѣ
 прѣвога рока плакѣ |9|а прѣве гѣдицине⁵ ц(а)рине дрѣвѣске кога се
 плакѣ починѣ |10| плакѣти прѣви данѣ м(ѣ)с(ѣ)ца⁶ апрѣла вѣ лѣто
 10 рождѣства |11| Христова тисѣкю и чѣтириста и .к. и .ѣ. лѣто какѣ
 се |12| ѣ записѣхѣ ѣдрѣжи шдѣ речене ц(а)рине дрѣвѣске. а теи |13|
 речене пѣнезе згора примисмо дрѣги на десете д(а)нѣ м(ѣ)с(ѣ)ца⁷ |14|
 мага подѣ Кѣканѣмѣ ѣ писа рѣкѣмѣ свошмѣ Влатко По|15|хѣваликѣ
 синѣ кнеза Прибисава Похѣваликѣ.

Запис о препису

15 |16| + Заповѣдию г[оспо]д[и]на ми кнеза Добрѣшка Бенѣлики
 и негова |17| изабранога вѣкѣ малога га Рѣско исписахѣ више
 пи|18|санно шдѣ рѣчи на рѣчѣ изѣ листа г[оспо]д[и]на вокводе
 Сандаља |19| кои по поклисарехѣ дѣбровчѣхѣ више реченѣхѣ посла
 |20| г[оспо]д[и]нѣ кнезѣ и властелшмѣ дѣбровчѣмѣ.

*** Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

⁴ У питању је, изгледа, грешка писара, која је довела до понављања дела реченице, са малом разликом. Овде и Љ. Стојановић, као и М. Пуцић, доносе само први део: **швѣ нашѣ листѣ**, а не и понављање **шдѣ наше листѣ**. М. Пуцић, *Споменици српски* II, 85, док. 103; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 331–332, док. 338. Како је о неким општим разликама, попут чињенице да је М. Пуцић углавном рашчитавао и разрешавао скраћенице, за разлику од Љ. Стојановића, као и о начину издавања и читања ових двају аутора, већ писано, оне нису овде донете као разлике у читању. О томе видети: *ЕСИ*, 20–21, 30–31 (Р. Михаљчић), 655–656 (С. Ћирковић). На осталим местима цитиран је само аутор, чије се читање разликује од нашег.

⁵ **гѣдицине**, читају М. Пуцић и Љ. Стојановић.

⁶ Реч месец се може различито рашчитати, видети: А. Фостиков, *Четири писма босанског краља Стефана Дабиче Дубровачкој општини у вези босанских доходака*, *ССА* 7 (2008) 131, нап. 4. Јасно је да је овде у питању облик **м(ѣ)с(ѣ)ца**, који се јавља често у дубровачким актима, као и актима војводе Сандаља. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 332, док. 338; I–2, 168–169, док. 742. Исто и у реду бр. 13. Тако је овде рашчитава и М. Пуцић.

⁷ Видети нап. бр. 6.

Превод повеље

+ У име Божје амин. Ми господин војвода Сандаљ милошћу Божјом велики војвода русага босанског и веће⁸, дајемо на знање свакоме кога се тиче и пред кога овај наш лист, од наше лист отворен стигне, а са нашим печатом дође, да смо примили од кнеза, властеле и целе општине властеле дубровачке по њиховим поклицарима, по кнезу Мароју Гундулићу и по кнезу Жуху Гучетићу, шесто златних дуката као први део исплате, а (од) прве годишње царине дријевске, за коју се исплата почела плаћати првог дана, месеца априла у години од рођења Христовог, 1429. године, како је у запису⁹ садржано, од поменуте царине дријевске. А те горе поменуте новце примили смо дванаестог дана, месеца маја, под Кукњем. А писа руком својом Влатко Похвалић, син кнеза Прибисава Похвалића.

Запис о препису

+ Заповешћу господина ми кнеза Добрушка Бенчулића и његовог изабраног Малог већа, ја, Руско, исписах више писано од речи до речи, из листа господина војводе Сандаља који, по више поменутим дубровачким поклицарима, посла господину кнезу и властели дубровачкој.

Дипломатичке одлике

Писана изјава војводе Сандаља о пријему прве рате годишње закупнине од дубровачке владе, а на име најма његове половине дријевске царине¹⁰, припада групи пословно-правних документа и представља признаницу у ужем смислу те речи.¹¹ Иако наизглед представља кратак и типичан акт, стилизација формула у оквиру дипломатичке анализе, упућује на делимичну промену формулара. Тако овај документ садржи неколико новина, у односу на дотада познату праксу Сандаљеве канцеларије.

⁸ Више, видети даље нап. бр. 12.

⁹ Мисли се на склопљени уговор о издавању царине, видети испод, нап. бр. 10.

¹⁰ Октобра 1428. војвода Сандаљ је издао свој део дријевске царине у закуп дубровачкој влади на три године, почевши од 1. априла 1429, по принципу годишње исплате у висини од 1600 дуката, у три неједнаке рате (600 + 500 + 500). Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo 2009, 351–352.

¹¹ Понекад су и признанице као и разрешнице могле да буду како једноделне, тако и дводелне. Када се јављају два документа, у питању су обично изјава о предаји новца и признаница о пријему. У овом случају сачуван нам је само други део, који је могао да постоји и самостално, односно признаница о преузимању.

Након просте, односно скраћене верзије вербалне инвокације, испред које се бар у препису налази и симболичка, долази интитулација војводе Сандаља, у којој се први пут у оквиру његове титуле јавља помен русага.¹² И промулгација која следи такође представља новину, па се у њеном оквиру први пут јавља и помен печата.¹³ Експозиција са чињеницама о наплати царине, као и диспозија, овде у форми поновне потврде о пријему новца, често су повезане у тексту пословно-правних докумената, те и овде представљају целину.

Иако се још у промулгацији помиње печат, сама короборација изостала је међу завршним формулама, које овде чине датум и потпис писара. Као писац овог акта не наводи се ниједан дијак, већ Сандаљев посланик и повереник, Влатко Похвалић.¹⁴

Датум. Акт је датиран местом¹⁵ и датумом, у ком се наводе само дан и месец, оба исписана словима.¹⁶ Годину, исписану делом речима, односно словима, при чему је за последње две цифре коришћен нумерички систем слова глагољице, сазнајемо из експозиције, где се наводи и начин рачунања времена.

Печат. Судићи по речима из промулгације, документ је био запечатен, печатом који овде Сандаљ назива *наш печат*.¹⁷

¹² С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 137; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 420. О термину русаг у актима Сандаља, видети: D. Lovrenović, *Bosanski rusag i sveta kruna bosanska*, *Bosna franciscana XI–19* (Sarajevo 2003) 274. Према мишљењу С. Станојевића, овде се наводи и веће, као установа. С. Станојевић, *Студије*. Заправо, у питању је реч *веће*, компаратив прилога *велико*, који се често користио, на исти начин као и *к томе* у верзији скраћене интитулације. L. Nakaš, *Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 2011, 3893–3990.

¹³ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 94 (1914) 245.

¹⁴ Често су за хумске владаре, а посебно у XV веку, признанице писали њихови поједини великаши. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 80.

¹⁵ Видети под *Топографски подаци*.

¹⁶ Датум без године често је навођен такође у дубровачким приватним актима. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 35

¹⁷ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 19. О печатима војводе Сандаља: P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 69–70; Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 379 (са старијом литературом).

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене следеће личности: **војвода Сандаљ** (ГПБ 2, 3), **Руско** (ГПБ 2, 3).

кнез Мароје Гундулић, 92 (страна), 6 (ред у издању) – изгледа да је у питању Мароје (Николе) Гундулић, припадник властеоске породице Гундулића.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 134, 331–332; I–2, 64, 123, 467.

кнез Жухо Гучетић, 92, 7 – изгледа да је у питању Georgius Clementis de Goçe, припадник познате властеоске дубровачке породице, који се у ћирилским споменицима, према мишљењу И. Манкен, јавља и као Жухо Драгојевић.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1–2 (према регистру).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 253.

Влатко Похвалић, 92, 13 – најстарији син кнеза Прибисава Похвалића, познатог повереника и посланика војводе Сандаља. Изгледа да се у служби Сандаља јавља упоредно са својим оцем, а можда и као његов заменик, по потреби.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 94 (1914) 246; Глас СКА 106 (1923) 80; Е. Куртовић, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj* (према регистру); Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку*, Београд 2010, 71–76.

кнез Прибисав Похвалић, 92, 14 – познати дипломата, повереник и посланик војводе Сандаља, кнез и почтени витез.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 94 (1914) 246; Глас СКА 106 (1923) 80; Глас СКА 169 (1935) 56; Е. Куртовић, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj* (према регистру); Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства*, 71–76; ГПБ 4, 107 (Р. Поповић).

кнез Добрушко Бенчулић, 92, 15 – у питању је вероватно познати представник породице Бенчулић у XV веку, Dobre Andree Dobre de Vinçola, син Andree Dobre de Vinçola.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1–2 (према регистру).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 135.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене следеће установе и појмови: **господин** (ГПБ 1–3), **војвода**, **велики војвода** (ГПБ 2), **русаг** (ГПБ 1, 3), **лист** (ГПБ 1, 3), **кнез у Дубровнику** (ГПБ 2, 3), **властела у Дубровнику** (ГПБ 1–3), **поклисар** (ГПБ 1–3), **златни дукат** (ГПБ 1, 2), **царина** (ГПБ 1, 2), **пенезе** (ГПБ 1, 3), **кнез у Босни** (ГПБ 2), **Мало веће** (ГПБ 1, 2). Такође о овим појмовима видети и ССА 10 (2011).

Топографски подаци

Дријева, 92 (страна), 8, 11 (ред у издању) – трг Дријева налазио се у Жупи Луки у долини доње Неретве. У подели његове царине, Сандаљ почиње да учествује пре марта 1406, а у његовом поседу налази се од 1410. до 1435, са малим прекидом од 1417. до 1420. (тада је у поседу краља Остоје).

Литература: Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj*, 347–352; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 103 (С. Мишић, са изворима и старијом литературом); ГПБ 4, 129 (А. Смиљанић).

Кукањ, **Подкукањ**, 92, 13 – утврђење чији се остаци налазе у истоименом селу, изнад леве обале реке Ћехотине, на око 10 км од Пљеваља. У писаним изворима јавља се тек у XV веку, као Сандаљев посед. Двор у Кукњу имао је резиденцијалну функцију, а био је и центар властеоске културе и друштвеног живота. Сматра се да се подграђе Подкукањ налазило у подножију западне и јужне стране утврђења.

Литература: *Лексикон градова и тргова*, 160–161 (В. Петровић, са изворима и старијом литературом).

Aleksandra Fostikov

Institut d'Histoire

Belgrade

**ATTESTATION DU GRAND VOÏVODE SANDALJ CONCERNANT
LE VERSEMENT DE LA DOUANE DE DRIJEVA**

1429, mai 12, Podkukanj

Résumé

Cette attestation du voïvode Sandalj à l'adresse du gouvernement de Raguse reconnaissant la réception du premier acompte dû au titre de la ferme annuelle de la moitié – lui revenant à compter du 1er avril 1429 – de la douane de Drijeva, se range dans une série de documents administratifs et juridiques, et représente une quittance de versement au sens étroit du terme. Du point de vue de l'analyse diplomatique, son texte se distingue du formulaire alors en vigueur par quelques éléments nouveaux: pour la première fois il est fait état, dans un acte de Sandalj, du *rusag*, soit l'assemblée de seigneurs indépendants, sous ce nom et d'un sceau, en tant que moyen d'authentification, lors de la promulgation d'un acte. On y voit aussi apparaître pour la première fois Vlatko, fils de Pribisav Pohvalić, qui est au service de Sandalj, ainsi que le titre de comte (*knez*) associé au nom de Pribisav.

Mots-clés: Voïvode Sandalj, Douane de Drijeva, Kukanj, Vlatko Pohvalić, Raguse, quittance.